

מזמור כד

(6) לרוד מזמור לח' חבר זה המזמור שיאמר בעת שיכניסו הארון לבית קרשי הקרשים ואמ' לח' הארץ ומלואה ר"ל ישובה והוא שפי' אח"כ תב' ל' ויושבי בה. (ז) כי הוא על ימים ר"ל סמוך לים וסמוך לנחרות ואמ' יסדה וכן יכוננה כי לחות חמים הכרחי ליושבי הארץ. ואמ' שקם חיות הכל (37a) מעשה האל, (ג) הר' הוא הקדוש ושמעמים הם העולים אליו וכן צריך שיהיה העולה שם (ד) נקי כפים ובר לבב כלום' זכאי במעשה ובמחשבת. אשר לא נשא לשוא נפשי זהו דבר האל כלום' שלא נשבע לשקר וכו' כדרך נשבע ה' בנפשו (ירמ' נא יד) ולשוא כמו בחנם. ולא נשבע לסרמה הוא כענין שבועת שקר והכתי' נפשו לרמוז שאפי' בנפשו של נשבע לא נשבע לשוא. (ס) ישא ברכה כמו יקבל. ואמ' (ו) זה דור דורשיו כלום' זה הדור הוא מדורשי האל ויעקב ר"ל כלל ישראל הם מבקשי פניך מלח ר"ל לעולם. (ז) שאו שערים ראשיכם דרוז' שנדבקו השערים זה בזה ולא יפתחו עד שהזכיר את דוד כדכתי' בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך. (מזמור קכב) ¹. והפשט הוא לרוב שמחה וכבוד כדרך ירעם חים ומלואו יעלו השדה וכל אשר בו (דחי' מז לב) וקראם פתחי עולם כי עד הנח היה הארון נעתק ממקום למקום מן המדבר לגלגל מן הגלגל לשינה משיח לארץ פלשתים ומשם לבית שמש ומשם לקרית יערים ומשם לבית עובר אדום ומשם לעיר דוד ועכשו חזקן לו מקום שלא יעתק משם אלא איכ' יגרום העון בזמני הגליות והוא שאמר מכון לשבתך עולמים (מיא ח' יג). ויבא מלך הכבוד כאילו אום' דרך צחות כבוד גדלו תקבלו היום כי מלך הכבוד יצא בתוכם. ולביאור הדברים שלא יחשוב אדם שאמ' שלמה כן על עצמו אמ' (ח) מי זה מלך הכבוד והשיב ה' עזוז וגבור ואמ' זה הלשון לפי שעד הנח היה הארון יוצא עמהם במלחמה וכפל הענין במלות שונות דרך שיר ואמ' (ט) שאו שערים וגו' והשיב ה' צבאות הוא מלך הכבוד מלח ואל תזכיר בו לשון מלחמה שמאחר שנכנס הארון בבית קרשי הקרשים לא יצא עוד למלחמה. ואסרו ושאו פתחי עולם חסר כלום' ושאו ראשיכם. וי"מ שכפל הענין רמז לימות חמשיה ועליו אמ' הוא מלך הכבוד מלח כלום' שלא יהא עוד למלכותו ² הפסק כאמרו ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

מזמור כה

לדוד אליך ה' נפשי אשא. נרא' שזה המזמור (37a) בנוי על התשובה ובהרגישו ברוב עונותיו הפליג בחפלה ובדרכי התשובה ואמ' (6) אליך בשבת דה' לא עי' לא (נוכר פסוק) זה אלא פסוק מרחיב יי' (2) בכ"י ומלכותו.

ה' נפשי אשא דרך תחנה כרוב תפלה¹ כענין נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים (איכה ג) שפירושו שקם חרסת הכפים לאל דרך תפלה נשא לבבנו עמחם ר"ל שתחיה תפלתנו יוצאה ממעבקי הלב ובכוונה יתרה כן אמ' נפשי אשא כלום' שקם רוב תפלתי ופרישת כפי אשא נפשי ר"ל שתפלתי בכוונה גמורה. וי"ט אותו דרך תפלה מלשון מנחה כמו וישא משאת (כרא' מג דר) כלום' שאקריב ואכניע נפשי לפניך ע"פ מה שארז"ל² עכשו שאין קרבן הריני מקריב הלבי ודמי לפניך וי"ט אותו כלום' עיני לך תלויות שתחנני כמו ואליז הוא נושא את נפשו (דברי כד טו)³. ובדרש יפרשוהו כענין בידך אפקיר רוחי (מזמור לא) כלום' אשאנה לך שתחזירה לי בעת התחיה ודרך הערה לזה אמרו כשאדם ישן מפקיד רוחו ביד הקב"ה שמא עבר שחרית ולא מצאה הוי וה' אלקים אמת⁴). ותוא שאמרו חרשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג) בכל דבר אנו מכירים שרבה אמונתך לתחיית המתים⁵). וזוה אני מפרש דרך צחות במה שתקנו אנשי כנסת הגדולה בנוסח התפלה ונאמן אתה לתחיות מתים כי אחר שיחסו להתבודד הנפש מלת פקדון כאמרו בידך אפקיר רוחי ייחס עליו שהוא נאמן בפקדונו להחזירה לעת התחיה. ותתחיל בענייני המזמור וסדרו באותיות אלה-בית לבד שחמרו בהם שלוש אותיות בית וא"ו וקו"ף וי"א שהבית סמך עליה [במלת כן]⁶ המסוכה למלת אלהי וכן הוא"ו סמך עליה במלת ולמדני המסוכה למלת הדריכני וכפל הרי"ש שתי פעמים נראה שנודמן לו כן וסמך באחת מהם על הקו"ף ואחר האלפא ביתא החזיר⁷ את חפ"א פעם אחרת ואין טעם בכל אלה אצלנו רק שנראה שנודמן לו כן ברוח הקדש. והחל בסדרו ואמ' (ג) אלהי כן בטחתי אל אבוש ה כלום' שלא אבוש משברי ומבטחוני כענין כן בטחו ולא כושו (מזמור כב) וכן אל יעצו אויבי לי כי המקוים ליום אידי לגמול חמאי אם יראו שתכוב תוחלתי יעצו כי ויתלוצצו עלי (ג) גם כל קוויך לא יבושו כלום' לא על עצמי לכדי אני מבקש אבל על כל (382) הכוטים כן וכן אני מבקש על הכוטים כי לחנם שיבושו ממה שהם מקוים עלי ותחשכנה עיניהם מראות. ואמרו (ז) דרכיך ה' תודיעני ארחותיך למדני הוא כפל ענין במלות שונות כלום' למדני ארחותיך ודרכיך עד שאדעם והדרכים נאמרים על ידיעת טבע המציאות והתנהגותו ית' בו בכלליו ובפרטיו. (ט) והדריכני באמתך רוצה בו שביריעה זו⁸ יהיה לו מבוא והדרכה ולמוד להשגת מציאותו ית' על צד שאיפשר לשכל האנושי להשיגו וקראו

(1) בכ"י ורוב תפלה כרוב. ונראה שחשני תנחת הראשון. (2) זה הוציא מתפלת רב ששת ברכות זו ע"א וכעין זה תמצא בשו"ט מזמור זה סי' ג' הוצ' רש"ב. (3) עיין שו"ט שם סי' א. (4) צ"ל ה' אל אמת שהוא סוף הפסוק בידך אפקיר רוחי. עיין שו"ט שם סי' בהערה ה'. (5) ב"ר פ' עה ואיכה רבתי על פסוק זה ושו"ט כאן וילקוט בשם סדרש. (6) בכת"י עליה לך. (7) בכ"י תחסיר. (8) בכ"י זה.

על זה אל הי ישעי כי בזה יושע ממכוכת זה העולם. וכך היום פירוש
 בכל עת כמו שויתי ה' לגנרי והענין אותך קויתי ר"ל שחכלית כוונתי בתפילתי
 הוא תשועת נפשי. ואמ' (1) זכור רחמיך ה' וחסדיך על שנראה עצמו
 נטרר בצרות הזמן עד שטרדותיו ילאותו ויכשילוהו מהתעסק¹ בתורה ובחכמה
 כראוי לו התפלל שיסיר מעליו מרדותיהם ואמ' זכור וכו' כלום כי מעולם לא
 עזבני חסדיך כאמרו כי מעולם הם לא ואיכ זכרם עתה לחטותם אלי כמו
 שהורגת בזה מאז ורבו דרשו² דרך צחות כי מעולם מימות אדם הראשון
 שאמרת לו כי מיום אכלך ממנו מות חסות והארכת שנותיו קרוב לאלף שנים
 שהם יומו של הבה וכן נגד אמרו זכור וגו'. (1) חטאות נעורי ופשעי אל
 תזכור וקרא עונות הנעורים חטא. כי החטאים רומז על השגגות כאמרם ז"ל
 חטאים אלו השגגות³ וזרונות הנעורים הם כשגגות מצד שלא שלמו דעות⁴ האדם
 ועל עונות הזקנה אמ' פשעי שהוא רומז על המרדים כאמרם ז"ל פשעים אלו
 המרדים שהוא אז מכיר וכופר ומורד ואמ' על כלם אל תזכור ומצד שאי
 איפשר שלא להפרע ממנו על איזה צד חוזר ואמ' כחסדיך זכר לי אתה כלום
 שתזכרם אלי בצירוף חסדיך למען טובך ולא למעני והטוב הנח כענין חסד
 וחנינה. ואמ' אחיכ (ח) טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך
 וכבר ביארנו בחבור התשובה שהטוב יאמר על חנינתו ית' ביהר (38b) ממה
 שאין לו חוק עליו והיושר יאמ' על העשוי בהנהגת יושר ומשפט ואמ' שקבלתו
 ית' את הפושעים בתשובתם והוא תרמוזו כאמרו יורה חטאים בדרך הוא
 חסד מצד ויושר מצד, חסד מצד מה שהיה ראוי לקחת נקמת החוטא לגמרי,
 ויושר מצד שכראו ית' בדרך שהשליט יצרו עליו כאמרו בעון חוללתי (מזמור
 נא ז) וזה הענין ג"כ רמז באמרו אחריו כל ארחות ה' חסד ואמת. ואמ'
 (1) לנוצרי בריתו ועדותיו רמז בבריתו האמונות חבאות לחכם גם מצד
 החכמות העיוניות והמושכלות, והעדות מלה נאמרת על האמונות המקובלות
 ואמ' שהחשובה אמנם תכלית ענינה בקיום דרכי התורה ונתיבותיה. וכן אמרו
 קודם זה (ט) ידרך ענוים במשפט כלום' וכשלמד לחם דרכו בפתחו לחם
 דרכי החשובה הוא וישר מצדו. והתפלל על עצמו לרוב חטאיו ואמ' (6) למען
 שמך ה' וסלחת לעוני כי רב הוא רמז במלת שמך על שקראו טוב
 וישר כלום' למען שמך שנקרא טוב שכיאוורו חונן לאדם ביתר ממה שאין לו חק
 עליו מלה לעוני אע"פ שאיני ראוי לכך ואמ' עוני לשון יחיד כרומז על עון בת
 שבע ואמ' כי רב הוא כלו' וצריך אני לבקש עליו בפרט או הוא במקום
 אע"פ כמו כי עם קשה עורף הוא (שמות לב ט). ואמ' (יג) מי זה האיש ירא
 ה' כלומר שירצה להשתדל לשוב מחטאיו אל ירך לבבו בזה כי האל בחכירו

(1) בכ"י ויתעסק. (2) מ' שו"ס לפסוק זה. (3) יומא לו ע"ב. (4) בכ"י דעת.

טוב כוונתו יעזרהו ויורהו בדרך יבחר ר"ל בדרך שיבחר האל שילך האדם בה ואז (יג) נפשו בטוב תלין רמז לו שישלם כב' דברים והם הסוד והכרית, (יד) הסוד נאמר על האמונות המקובלות ויחסו ליראיו כי כן הוא באמת ועל דרך זה אמרו ז"ל על השכת שניתן⁽¹⁾ בצנעא כל' דרך סוד וקבלה, לא שירמזו על דבר נודע מצד העיון. והברית נאמ' על הפנות המושכלות ויחס בהם מלת להודיעם⁽²⁾, להודיעם בדרך מופת ומחקר. וחזר על עצמו ואמ' (טו) עיני תמיד אל ה' (398) כלומר כי בובטחתי כי הוא יוציא מרשת רגלי ר"ל מרשת הצרות והוא שהתפלל ואמ' (טו) פנה אלי וחנני כי יחיד ועני אני כלום' אע"פ שאני מלך לעם גדול ומושל באוצרות כסף וזהב אני נכנע לפניך כאלו אני יחיד ועני. ורבו דרשו⁽³⁾ וכי יחיד⁽⁴⁾ היה דוד והא כת' אוצם הששי ודוד חשביעי (דה"א ב טז) וכי עני היה דוד וה' כת' ואני בעניי חכינותי וזה ככרים מאת אלף (דה"א כב יד) אלא אמר דוד לפני ה' כה' לפי שמניחני מלך על בניך ואני יחיד כנגד כלם עיניהם תלויות בי ואף אני עיני תלויות לך לפיכך יחיד ועני אני. (ו) צרות לבבי הרחיבו י"ם הרחיבו פועל עומד כל' רחבו וגדלו, וי"ם אותו כחסרון בית כלום' הצרות הרחיבו מקומם ומושכם בלבבי, ואצלי לפרש כי הוא כמאמ' החכם שאמר מי שלכו צר לשונו רחב ואמר לבבי על המחשבות כל' הצרות הרחיבו מחשבותי כי שפע הלשון יבא תחלה ממערכי הלב ומי שירחב לשונו על כל פנים רחבו מחשבותיו תחלה⁽⁵⁾ (יה) וראה עניי ר"ל על חכנותי ושכירת לבבי ולכן שא לכל חטאתי. וחזר להתפלל שיעזור על האויבים השונאים אותו בחנם וראה בנכואה צרות ישראל והתפלל דרך כלל על כל האויב ואמ' (כב) פדה אל' [את ישראל] מכל צרותיו.

מזמור כו

נראה שזה המזמור אמרו דוד כמצדיק עצמו ובוטח באל שיכניסוהו במחיצתו ויפיל המטרידים אותו ומכוונים לגרשו מהמחפח בנחלת ה' ואמ' על זה (ה) שפמני ה' כלום' שתגמלני כצדקי וכבוד ידי תשיב לי כי אני בתומי ה' לכתתי כלום' לא הלכתי בגדולות ולא בקשתי שררות וכך בטחתי שתקורני ותסערני מטירת האויבים, פדני מצרותיהם על כן לא אסעד כל' לא אשמט ולא אטום מכוונתי. וברש אמרו⁽⁶⁾ דרך צחות כתוב אחד [אומר] שפמני ה' וכתוב א' אומר אל תבוא במשפט את עבדך (מו' קמ"ג) אמר דוד בשעה שאתה דן את הרשעים

(1) שניתן בכ"י שניהם. (2) בכ"י ההודיעם וצ"ל להודיעם ר"ל להודיעם וגו'.
 (3) שו"ט סוף מזמור זה וילקום. (4) בכ"י חסיד. (5) תימא והלא זה חפץ מאמר
 חכם? וי"ל שפירש מי שלכו צר מי שחוא בצרה ולא מי שלכו ושכלו גרוע. (6) שו"ט
 וילקום ופירש"י כאן.

שפטני כלום' שאני אחיה צדיק (39b) בערך להם, בשעה שאתה דן את הצדיקים אל תבא במשפט וגו'. (כ) בחנני ה' וגם נני ידוע שהאל ית' יודע הכל ואין לנמיון צורך ומתוך כך פ' אצלי כלום' העמידני בחזקת נבחן ומנוסה וכן צרפה כליותי ולבי וכבר ביארנו כיצא בו בכמה מקומות. ואמ' (ג) כי חסדך לגנר עיני כלום' החסדים שעשית לי שמתו כל הימים לגנר עיני כלום' שזכרתי זכירה תמידית בלי חפסק כדי שלא אחימש מעבודתך והתהלכתי כלום' מרחתי והשתדלתי ללכת באמתך ר"ל באמונתך שהיא האמת. (ד) לא ישבתי עם מתי שוא ר"ל התועים והדוברים סרה על תורתך כדי שלא אלמד ממעשיהם ועם נעלמים לא אבא ר"ל אותם שענינם נעלם מן העולם והם הצבועים שהם רשעים ומתחסדים ומראים עצמם כצדיקים לבריות. וכן (ה) שנאמתי קהל מרעים ועם רשעים¹ לא אשב וזכר ענין אחד בלשונות שונים ועל אותם שהזכיר בלשון נעלמים אמ' (ו) ארחץ בנקיון כפי ואח"כ ואסובבה את מזבחך ה' (ז) להשמיע ולפרסם קול תודה ר"ל הודאתי על חסדך ונפלאותיך עלי ואמ' (ח) ה' אהבתי מעון ביתך ואהבת המעון הוא מצד החכמים והצדיקים אשר בתוכו וגדר האהבה היא התאחד רצון האוהב לרצון הנאהב ואמ' שהוא השווה דעתו לדעת חכמי הבית, ורבו' דרשו למה אהבתי מעון ביתך לפי שהוא שקול כנגד כל העולם² רומז שהמשכן והמקדש היה חבנית³ בנינם מורה על סורי המציאות והוא ענין הגד לבני ישראל את חבית (יחזק' מג י, ושם את ביי) כמו שהארכנו בענין זה בקצת חיבורינו. ואמ' (ט) אל תאסוף וכו' כלום' וידעתי שימשך לי מזה שלא תאסוף נפשי עם החמאים כלום' שלא תאבד הנפש עם הבשר כדרך החמאים, ועם אנשי דמים חיי, קרא הנפש הראויה להשארות חיים ומלת אל מושכת עצמה ואחרת עמה כלום' וכן לא עם אנשי דמים חיי. (י) אשר בידיהם זמה ר"ל עצת ותחבולת להתנכלות לעות כל משפט ולעול דרך נכוחה והוא ענין וימינם מלאה שוחד. (יא) ואני בתומי אלך⁴ (40a) ולא אבקש תחבולות להביא עצום להשמר מהם ולכן אני צריך לעזר אלהי והוא ענין פרני וחנני. (יב) רגלי עמדה במישור כלום' שלא נטתה מלכת בדרכי תורתך ולכן אני מתפלל שתפרני ותקורני מהם ואז במקהלים ר"ל בפרסום וכחמיה אברך (א ת) ה'.

מזמור כז

לדוד נראה שזה המזמור אמרו דוד דרך כלל תפלה להקדש על אויביו ותודעת בטחונו באל ית' וכן להודיעה שלא היתה כונתו בתפלה לכוננת שררה

(1) בכ"י ועם נעלמים. (2) תנחומא פ' אלה פקודי סי' כ. (3) אולי צ"ל תכנית, ע' יחזק' מג. (4) בכ"י הלכתי פ"ס.

וניצוח או כבוד ותענוג אבל לכוונה שיוכל להשלים נפשו ולהתמיד בעבודתו ית' ועל זה אמ' (6) ה' אורי וישעי ר"ל אורי מחשך התלאות וישעי מכח האויבים ומסשלתם לשון תשועה כהנצל מיד הנלחם כמו ויקם משה ויושיען (שמות ב יז) או יפורש אורי מחשכת זה העולם וישעי לעולם הבא ואמרו מבי אירא לפי זה ביאורו שלא אירא להמנע זה⁽¹⁾ להמדרת האויב וכן מעוז חיי לפי זה פירושו מבצר נפשי ומעוזת וקרא הנפש חיי כי היא הצרורה בצרור החיים וכל זה מכונתו לבקש עזר אלהי בהצלחת שלימותו בהתיראו מזה הרוב מרדותיו וחזר על במחוננו באל להקזר מאויביו ואמ' (כ) בקרוב עלי מרעים ר"ל כשהם מתקרבים לאכול את בשרי צרי ואויבי די כלום קודם הניצוח אני יורע שחם שלי ואני מחזיקם כמתקרבים אלי כאלו הם תחת ידי וכאלו בהליכתם כשלו ונפלו לפני בלא כח ואפי' חגיעו להתגבר עלי עד שתחנה עלי מחנה שלחם לצור עלי לא יירא לבי וכן אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח ר"ל כזו שאמרתי (תוא) ה' אורי וגו'. ומלת מחנה באה חנה לשון נקבה כי תחנה האמור חנה הוא בנין הקל עתיר לנקבה נסתר וכן מצאנו מחנה האחת (כריש מ' וישלח), ולחודיע כוונתו בהשתדלות הצלה אמ' (ד) אחת שאלתי מאת ה' ואותה אבקש ר"ל אותה ולא אחרת כלום שאין תכלית (40b) כוונתי לשררה וכבוד רק להיות שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' כלום לחשיג מכבודו כמה שאיפשר ולבקר בהיכלו שהוא מצב החכמים. וחזר על במחוננו להקזר מהם⁽²⁾ ואמ' (ה) כי יצפנני בסכה ר"ל יסך עלי באברתו ביום רעה ר"ל יום מלחמתו והתגברותו⁽³⁾ עלי ויסתירני בסתר אהלו בצור ירום מני כלום יעמידני במוח [כארי]⁽⁴⁾ יגבירני ויעמידני גבוה שאין אדם יכול לעלות⁽⁵⁾ עליו (ו) ועתה ירום וגו' כמו אז ירום ראשי על אויבי שחם סביבותי ואזכחה באהלו ר"ל במזכחו זכתי תרועה ר"ל בהמייה ורוב שמחה. ואמ' אחיכ (ח) לך אמר לבי בקשו פני נראה לי כלומר כשאני מבקש כבוד ושררה מאת העם עד שאני אומר להם שיבקשו פני ויבקרני חסיד אין זה כוונה ממני לשררת עצמי ובקשת כבוד אבל לבי ר"ל תכלית כוונתי ומחשבתי כרי שתהא אימתי עליהם עד שאביאם לבקש את פניך ולקיים דברי תורתך ומלת לך כלום בעבורך כלום כשאמרתי להם שיבקשו פני, בעבור כבודך חיתה כוונתי ונמצא שבאמרי להם שיבקשו פני אני מבקש פניך והוא ענין את פניך ה' אבקש, ושאר מפרשים נרחקו בה הרבה. ואמ' (ט) אל תסתר פניך ממני וכי כלום אחר שאשתדל כל כך בבקשת פניך אל תסתירם ממני ואל

(1) נראה שצ"ל מזה ולמ"ד להסדרת כמו בעבור. (2) מחם ר"ל מצריו שחזכיר

בס' ב. (3) נראה שצ"ל מלחמתם והתגברותם. (4) בכי באן מלה משושש

וכסודמני שקראתי נכונה. (5) בכי לעלותו.

ח ט באף את עבדך כי הסתר חפנים וריחוקם הוא חאף וחחמה. וחנה ער עתה
 היית עזרתי אל חמשני עתה. (י) כי אבי ואמי וכו' מלת כי במקום כאשר
 כלום' כשעזבוני אבי ואמי ויצאתי מגדולם אתה אספתני וכברתני ער הנה ולכן
 (יא) הורני נא עתה דרכך כלום' שתעמידני בשלוח ער שיהא לי פנאי להתעסק
 בעבודתך. ואמרו למען שוררי כלום' אני צריך בזה עזר אלתי לסבת המטרות
 ששונאי מטרידים אותי. (יב) ובנפש צרי פירושו ברצונם ובחאותם. כי קמו כי
 עדי שקר ר"ל שמעידים עלי שקר כלום' שאני רשע ובעל (412) עבירות¹. ויפח
 חמם שם מלשון ויפח לקץ (חבק' ב ג) זהוהו כמו דבור כלום' שמוציא בי דבור
 חמם. (יג) ולולא שלא חשתי לדבריהם ועל אף דבריהם במחתי באל ית'
 והאמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים ר"ל העולם הבא. וארץ י"ם
 לשכך את האזן בהוראת ענין קיום שמים ויש מפרשים בו מה שמקובל
 באמת כי יש מקום בארץ שמו גן עדן ונקרא תכלית התענוג בו העולם הבא אע"פ
 שאינו ממדריגתו כלל לשכך את האזן כלום' כאמרו עליו ית' כאריה ישאג
 וחדומים לו² וע"ד זה נקרא משפט הרשעים גיהנם להיותו מקום שריפת הטמאות
 והעצמות. ואמ' כנגד עצמו דרך הערה (יד) קוה אל ה' וחזק ואז הוא ית' יאמץ
 לך וחזר ואמ' וקוה אל ה' לחזק דבריו בהכפלת במחוגו ותקותו.

מזמור כה

והכוונה בו כמזמור שלפניו לגמרי ואמ' (ה) אליך ה' אקרא כלום' שלא
 אבטח באחר ואמרו אל תחרש ממני אע"פ שהלועזים גוהגים ללועזו מלשון
 דומיה תכלית הענין הוא חרש כי השותק לדברי המדבר אליו הוא עושה עצמו
 כאלו אינו שומע מה דבר ונמצא הענין כאלו אמ' אל תחרש אל תעשה עצמך
 כחרש וכבלתי שומע. וממני כלום' אל תדום לקולי ער שתתדפה ממני זהוהו
 ענין פנ³ תחשה ממני כלום' כי יראתי פן תחשה ממני ויטרוני האויבים ער
 שלא אוכל להתעסק בעבודתך ואהיה כמו הרשעים היורדים לגיהנם ותחשה
 גיכ ענין דומיה כמו לחשות (קהל' גז) ולכן (כ) שמע קול תחנוני.
 ובנשאי ידי הוא כדרך אפרוש כפי ודביר קדשך משל לשמים או הדבור
 במש כדרך המתפלל בבית הכנסת שפניו לארון. ואמ' (ג) אל תמשכני עם
 רשעים כלום' אל תסבב שיגרמו לי לחשך עמחם ואמ' עליהם שהם מרמים
 העולם ומוזיפים לבני אדם והוא ענין דוברי שלום וכו'. (ד) תן להם
 כפעלם וגו' כי אתה הוא המכירם ואמרו כמעשה ידיהם תן להם וגו'
 ותשב גמולם להם כפל ענין במלות שונות. (ה) כי לא יבינו אל

(1) בכ"י חצי העמוד קשה לקראו לפי שהוא מורבק בנייר ומטושטש ואפס קצתו
 קראתי בעמל והשאר השלמתי מכח סברה. (2) סבילתא יתרו פ"ד. (3) בכ"י אל.

פעולות ה' ר"ל לא יכינו חיותם דרך גמול ועונש (41b) מצד האל ית' אבל יחשבו הכל מקרה. וענין יהרסם ולא יבנם הוא תפלה לאל שיתרסם חריסת עולמית שלא יבנם לעד. (ו) ברוך ה' וגו' לרוב בטחונו חודה לאל כאילו נענה לתפלתו או דרך נבואה. (ו) ושמירי אהודנו ר"ל לשוני ואמרו (ס) ה' עז לנו שב אל נכוריו הנלחמים בעדו ונשיחו כנגד עצמו ועד העולם פי' עד סוף העולם.

מזמור כט

מזמור לדוד. רבותי דרשוהו⁽¹⁾ על מתן תורה ובני אלים פי' על בני ישראל שהם בני האבות הנבחרים. וקצת מפרשים פירשוהו על נפלאות הכורא הנכבדים בארץ כמטר והרעם והברק וחזומים להם ושכני אלים הם הכוכבים שחברים באים מצד מערכתם ברצון האל וכאמרתיו⁽²⁾ זה ככפירת גמורה. ונראה שהוא בכלל על אפיו כלום' מן הפורצים כמו שנכתבאר בפירוש המפרשים⁽³⁾ והעקר בו הוא מה שפירשו אחרוני המפרשים⁽⁴⁾ שהיא נבואה לעתיד לימות המשיח ובמלחמת גוג ומגוג והוא אצלי שאחר שזכר בשלפניו העזרו והושיעו⁽⁵⁾ מאויביו ואמ' דרך כלל לכל העם הושיעה את עמך וכן ורעם ונשאים עד העולם נבא על התשועה האחרונה והמשיל מלכי תאומום לארזים ויחס דמיונם לארזי לבנון שהם היותר חזקים וכן אמ' הנח אשור ארזי בלבנון (יחזק' לא ג) והזכיר לבנון ושריון שהם שמות חרים גבוהים משל על תקיפתם ע"ד חתרים ימוש (ישע' נד י) המעתיק הרים (איוב ט ה) גו' והמשילם במים לרוב שפע מוצם ואמ' שיחריב מימיהם כדרך והחבתיו⁽⁶⁾ את יםת (ירמ' נא לו) או שיחיה כן דרך פלא כמו שביארנו באמרו והחרים ה' את לשון ים מצרים (ישע' יא טו) וכן קראם⁽⁷⁾ אילות לרוב קלותם ואמ' על זה (6) הבו לה' בני אלים ר"ל ישראל שהם בני האבות הנבחרים ואלים פירושו תקיפים או הוא כמו בני אלהים כדרך בניס אתם לה' אלהיכם וכמוהו לדעת קצת מי כמוכה באלים ה' ואמ' שיחנו לה' [כבוד] ועזו ר"ל שישבחוהו ויודו כי לו הממשלה והכבוד ולשון הבו כלום' שייחסוהו לו לבדו. (42a) (ב) הבו לה' כבוד שמו כלום' הראוי לו השתחוה לה' בהדרת קדש ר"ל בבית המקדש שהוא הדרת קדשו או פירושו כהדר וכבוד וכקדושה. ואמ' (ג) קול ה' על המים כלום' כי יבא קול ה' על המים כלום' שפע הצלחתם הגדול כנחר להחריכם ואל הכבוד מסוך כמו אלהי הכבוד וחרעים כלומר ירעם בקולו עליהם עד שיחריכם כדרך גוער

(1) ילקוט סו' זה. (2) עיין פי' הראב"ע. (3) עד כאן מפושט ומורבק בנייר דק וכדומני שקריאתי נכונה ברוב. (4) עיין פירוש הרד"ק. (5) צ"ל והושיענו. (6) בכ"י שיחריב מי' כי והחבתיו. (7) בכ"י קראתם.

בים ויבשחו (נח א ד) ואמרו ה' על טים רבים [הוא כפל ענין לחיוק]⁽¹⁾
ורבים פירושו חזקים או כמשמעו ואמ' הרעים לשון עבר כדרך הנבואה כי לחזק
התאמתות הדבר יזכיר הנביא תמיד בדבריו עבר במקום עתיד⁽²⁾. (ד ו ק ו ל ה'
ב כ ה ר"ל שקולו יתא עליהם בכה ולחורות חזק חכה הזכירה באות החודעה
ואמר ג"כ בחדר על שיחפרם כבודו אז⁽³⁾ בכל העולם ודמה העונש לקול מצר
שחקל לא ירגיש בו האדם רק דרך שמע וכן לא בחרב ובחנית יהושע ה' (שיא יז מז)
(ה) וארזים כנוי למלכים כמו שביארנו. וענין (ו) וירקידם כמו עגל שיעחיקם
מסקומם ויגידם הנח והנה וקלות התנועה מדומה לרקידה ואמ' עגל כי השור
אינו רוקד כלל אבל בעודנו קטן הוא רוקד ורץ ולבנון ושריון (הוא) הם
הרים ודמה בהם המלכים הגדולים ואמ' ג"כ שירקידם משל לקלות התנועה כדרך
החרים רקדו כאלים ואמ' בן ראמים ג"כ כי חקטן הוא חקל ואמ' בן ראמים
כלום בן אחד מן הראמים כמו בן אתונות. (ו) קול ה' חוצב להבות אש
כמו לברקים ואמר שיצא חרון אפו עליהם כברק וישרפם. (ז) ויחיל כמו יכאיב
ויתחתם החיל ותכאב לבלתי מרגיש [כמו] וכל החלקה המוכה תכאיבו באכנים
(סיכ ג יט) ותזכיר בפרט מדבר קדש שהוא מדבר גדול כאמרו הסדבר הגדול
והנורא ההוא (דבר' א יט) וחרמו על כל הארץ כלום אפי' הסדבר ר"ל שלא
יהא להם מפלט אף במדברות. (ט) ואילות רמו לקלים ברגליהם ורוכבי
חסוסים הקלים. ואמ' שיכאיבם ונסשך לקראת אילות אחר שקרא הארץ מדבר.
ויחשוף כי בנפול האדמים ישארו היערים מגולים וחשופים. ובהיכלו ר"ל
בירושלים כלומר כבוד (42b) ר"ל כל העמים הנשארים ישבחו שם האל כדרך
אז אחפוך וכו' (צפנ' ג ט). וידמה זה הזמן לדור המבול שישב האל בכסא המשפט
לחקרית כל הרשעים ונשאר נח וכמו כן ישחתו כל העמים וישארו כל
ישראל והנמשכים אחריהם ואז ה' עז ומשלה יתן לעמו ויברכם בשלום שלא
תחיה עוד מלחמה כי מלאת הארץ דעה את ה' והיה ה' למלך על כל הארץ ביום
ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

מזמור ל

(ה) מזמור שיר חנוכת הבית וגו'. נ"ל שאמרו דוד אחרי מות שאול
ושלח לו חירם סלך צור עצי ארזים וחרשי עץ ואבן ובנה לו בית ונאמ' שם
(שיכ ה יב) וידע דוד כי חכינו ה' למלך וכי נשא ממלכתו כלום' שהכיר שיצא
שמו ונתפרסם מלכותו באומות והוטלה אימתו ונפל פחדו על כל העמים וכמורה
ומשבח אמ' (ג) ארומם ה' כי דלית ני ר"ל הנבחתני ונשאתני ולא שמת
אובי לי שחיו חושבים להכניעני ולהפילני. וענין (ג) ותרפאני ר"ל מחולי

(1) המסגר מפורש ומסונף בדיו בכ"י. (2) בכ"י פ"ס עתיד במקום עבר.

(3) בכ"י או בכלל.

צרות האויבים והטרדותיהם ורוב מלחמותיהם עמי וכמנה זו (ד) העלית מן שאול נפשי רומז אל מיתת הנפש כלום' שעזרתני ומסכתני עד שהתכוננתי בדרכיך ושכתי מחמאי והתקמקתי בעבודתך ובה העלית מן שאול נפשי וחיינתי מהיותי יורד בבור תחתיה רומז לגיהנם וסירדי נקרא בקמץ רחב¹) תחת היורד הראשונה וחרק תחת הדלית והיורד אחרונה כנוי והוא מקור בא בשלימות ר"ל בגלוי יורד והוא כמו מדרתי. ואמ' (ה) זמרו לה' חסידיו כלום' כי בשלימותם יגיע לשלימותכם. ואמ' (ו) כי רגע באפול כלום' גם כשיכעס לעמים על ירדיו דרך עונש יהיה זה רגע כלום' בזה העולם אינו רק לכוונת תועלתו והוא אמרו חיים ברצונו כלום' כוונתו מחמאיו²) כדי להשלים שכרו לעולם הבא ואם בערב ר"ל העולם הזה שהוא דומה ללילה וחשכה ילין הצדק בבכי, לבקר ר"ל העולם הבא יעמד ברנה. ובכי ורנה חסרי הביית כמו הנמצא בית ח' (מ"ב יב יא). (43^a) (י) בשלוי ר"ל בעבור שלוי כלום' הצרה שנתן לי הוא בעבור שתחית לי שלום בסוף ובסוף אסוף לעולם ונמצא (ח) שברצונך ר"ל כוונתך העמדת להררי עוז ר"ל העמדת ההר שלי והוא הנפש בעוז וגבורה ולוא הסתרת פניך לגמרי שלא להענישני כלל הייתי נבהל לעולם הבא ואע"פ שהיה מתפלל הסתר פניך מחמאי (מומ' נא יא), פי' שלא תכרת נפשו עליהם או שירחם עליו בהקל העונש. ועתה בהתכונני התכלית (ט) אליך אקרא ולא אבקע ביסורים ואל ה' אתחנן להיות עונותי נמחקים ונמחקים כי (י) מה בצע בדמי ר"ל בנפשי אלו הייתי מירדי שחת ר"ל הנכרתים והאובדים. היורד עפר ר"ל היורד בעפר בבור תחתיה ר"ל גיהנם וכן היגיד אסיתך ולכן (יא) שם ה' וכו' היה עוזר לי להביאני חרדיך להיות מיודעי שכן ואז אדע התכלית ולא אקפיד בחיי הגוף אבל אשבח במיתת הגוף לעריכות חיי הנפש והשארותה ונמצא מספר מיתת הגוף שיספרו עלי שהוא למחול לי. (יג) [למען יזמרך כבוד] ר"ל הנפש³) כמו ויגל כבודי (מומ' מז ט). ולא ידום ר"ל בלא הפסק והוא ענין לעולם אורך. ורבותי דרשו⁴) על בנין בית המקדש שהיה סכור לבנותו והעלה עליו הכתוב כאלו עשאו וכן בקצת מפרשים פירשוהו בדרכים אחרים כמו שתמצא בפירושיהם וכן בקצת מדרשות דרשוהו על מדרכי ואסתר והמן⁵) כמו שתמצא בקצת פירושי הראשונים. ואני פירשתי כמו שנראה לי ואצלי ג"כ באמרו ואני אמרתי וגו' ח' ברצונך וגו' ובכלל המומור

(1) וכן כתב במ"ש, והיה ראוי בקמץ חסוף ונמשך הקמץ בשעם כמו רדפי-שוב' (מומור לח כא) ואין זה נכון ולמרות השעם צריך לקראם בקיח ולא בקמץ רחב שחוא כמו פתח לספרדים וכמו כן עקד מנגד (עובד' יא) וקסרת-זאת (דה"י א כס יח) וקסרני אל (מומור מז א). (2) ר"ל בעונש חמאיו. (3) בכי ופתחת שקי ר"ל הנפש. (4) מ' שו"ט וילקוט על מומור זה. (5) מ' שו"ט בסוף המומור ועיין פירש"י לפס' יד שהזכירו בשם פסיקתא דרמא.

דרך אחרת וחוא להזהיר לאדם להתכונן על כל הבא עליו שהוא כמשפטם וביושר לא
דרך עול חלילה ולא בדרך מקרה ולכן אמר אדומטך וכו' כלום' שאינם הצלחתי לך
לבדך ושרפאתני בתשובתי ובתפלתי והזהיר האחרים על זה והוא כענין והורו לזכר
קדשו ואמ' כי רגע באפו ואיפשר אצלי שהוא מלשון עזרי רגע ויבאם (איוב ז ה)
כלום' יש שכרון באפו וברצונו חיים כלום' שהעונש והגמול הכל סאתו ומדותיו
מתהפכות להתהפכות המקבל ורמז להבטיחם (43b) בתשובתם ולתסלק העונש
והוא ענין בערב ילין בכי וכבקר רנה אם ישוב והוא שאמר ואני היית
נסכל תדיקע ובשלי הייתי מכור שתעמוד שליחי לעולם וכל אמום אבל
אחיכ הכרתי ובינותי כי כשעמד הררי בעון, ברצונך היה ואתה העמדתו¹
וכשהסתרת פניך ממני הייתי נבהל שלתצוני הצרות ואחר שכן אליך
אקרא וכו' והכרתי שלא²) אדר אל שחת אין תועלת בחיי ולכן שבתי מחטאי
ודבקתי אחריך ונתפך מספדי לסחור לי ובפתוח שקי ריל הסתרת העונות
נאזרתי בשמחה והיה זה לי סבה לזמר לפניך בלא הפסק ולכן לעולם אורך.
וכן איפשר לפרשו על גליות ועל נבואת הגאולה העתידה והוא נזכר לשון עבר
במקום עתיד והכל לפי לשון המפרש וציוור שככל בדבריו.

מזמור לא

(6) למנצח וכו'. זה המזמור אמרו דוד המלך עיה על צרת האויבים
והיותו נרדף מהם ואמ' (3) בך ה' חסיתי כלום' ולא אירא מהם אבל אחלה
פניך שלא אבוש מסברי לעולם ולא תחוב תחלתי אבל בצדקתך ריל במדת
רחמך פלטיני. (2) וחתה אלי אונך ריל לשמוע תפלתי והצילני מתרה
והיה לי לצור מקוץ ריל שכמו שינצל האדם במבצרים ומצודות מאויביו כן
חבטחון כך יהיה לי לצור מקוץ ולכית מצודות להושיעני ולשון מצודה היא
מגדל חזק וכפל ענין באמרו (7) כי סלעי ומצודתי אתה ואחר שכן למען
שםך הנודע תנחני ותנחלני במישור בלא פחד (8) ותוציאני מרשת זו
טמנו לי. ואמ' תוציאני, אקיפ שהוא לא נלכד ברשתם, מצד מחשבתם כלומר
מה שחושבים עלי ללכדני ברשת זו טמנו לי ריל בהתנכלותם אשר הם מתנכלים
עלי תתפרסם גבורתך עד שיכירו בי מחשבותם ואצא מרשת מחשבתם. ומעוזי
בואי עם הדגש. (1) בידך אפקיד רוחי ואתה תפדה אותי מהם כי אתה ה'
אל אמת לתת לאיש כדרכיו. ופדית עבר במקום עתיד כלום' תפדה (44a) אותי
מהם. ואמ' (1) שנאתי השומרים הכלי שוא כלום' הנה שאול העלה הסת
על יד בעל אוכ וכן רבים מהם היו שואלים בענייניהם ובעת צרותיהם למנחשים

(1) בכי העמדתני ונקודה על תיו לסימן שהוא פים וצ"ל העמדתו. (2) בכי

ולחזכרי שמים והם הנקראים שומרי הבלי שוא אבל אני כמחתי ב'. ואגיד
 (ה) בחסדך על אשר ראית את עניי וידעת בצרות נפשי ר"ל בצרות של נפשי
 שהתכוננת בצרתי ופדיתני ממנה (ט) ולא הסגרתני ביד אויב כמחשבתם
 אבל העמדת במרחב רגלי לבלתי ירוא מהם כלל. ואחר שהאריך בבטחונו
 באל חזר לתפלתו ואמ' (י) חנני ה' וכו'. עשה ר"ל נקבה מלשון יאכלם
 עש (ישעי' נא ח) ויש לפרשו לשון כהות מענין עששית שאין האור מאיר אלא
 אחר מחיצה. ונפשי ובטני ר"ל שנקבו⁽¹⁾ מרוב רעב וצמא ואמ' נפשי על
 הנפש המתאווה או אולי רמו על הנפש המשכלת שנכחתה מאור החכמה
 לטרדותיהם והוא אמרו (יא) כי כלו כיגון חיי ר"ל כטרדות העולם שהם
 כודאי יגון הנפש ומכת אברה⁽²⁾ וכן שנותי באנחה. ועצמי שהם מוסדות⁽³⁾
 הגוף עשו ר"ל נקבו. (יב) מכל צוררי חיתי חרפה כלום' כלם מחרפים
 אותי⁽⁴⁾ אין בהם גם אחד מרחם עלי אפי' שכני היו מבזים אותי לרוב מה שהיו
 רואים מחרפתי וגם מיודעי בראותם צרתי היו מתפחדים עלי ואותם מיודעים
 שהיו רואים אותי כחונן בורח נדרו ממני ולא היו רוצים להתחבר עמי כי היו
 חושבים עלי שאספה בדם כרגע עד שנתיאשו ממני (יג) ונשכחתי כמת
 מלפ שהקרובים מתנחמים עלי וכן ככלי אובר שהבעלים מתיאשים ממני.
 (יד) כי שמעתי דבת רבים שהיו מביאים ממני אל שאול להתנכל עלי להרגני.
 עד שהיה לי מגור מסביב ר"ל מכל צד ומכל פנה כהוסדם יחד עלי
 ר"ל בהתעצם יחד עלי וחשבו לקחת נפשי. (טו) ואני עליך בטחתי ואמרת
 אליהי אתה כלום' שלא מעדו קרסולי סתורתך. (טז) בידך עתותי כלום' כל
 רגעי וכל ימי זמני בידך ואע"פ שהארכת ימים בצרותי איני מתיאש מן
 הישועה כי העתים בידך לשנותם לרצונך ולכן הצילני וכו' (יז) האירה פניך
 אל עבדך משל כלום' שתביט בי בעין החמלה (44b) ולשון האירה פניך נאמ'
 דרך צחות כאדם שמראה פנים צהובות⁽⁵⁾ למי שלבו חפץ בו. (יח) ואל אבושה
 משברי כאשר קראתיך אבל יבושו רשעים משברם ותקותם עלי. וידמו
 לשאול ר"ל יכרתו בגיהנם מלשון אשר כלנו ואשר דמה לנו (ש"ה כא ה) או
 יכרתו מחייהם לדרת בקבר. ויש לפרש ידמו כמו יחישו כלום' שהמיתם תאלם⁽⁶⁾
 מצד מותם ודרתם בקבר והוא אמרו (יט) תאלמנה שפתי שקר הדוכרות
 על צדיק [עתק?] ר"ל דבור קשה וחזק בגאווה ובזו לצדני על שרואים
 אותי בזוי כיניהם ואתה ה' אע"פ שתעמידני בשפלותי (כ) מה רב טובך אשר
 צפנת ליריאיך וטובך שמור להם נגד בני אדם ר"ל על כרחם או פירושו

(1) כניא שנדבקו. (2) שם ומכת פיה. (3) שם מיסדות ועיין רד"ק.

(4) זכיר אותו. (5) כני"ר צבוחות. (6) כני תעלם. (7) עתק חסר ככ"י.

לעין כל. (כא) תסתירם בסתר פניך כלום¹ שחתם¹ עליהם בצל חסדיך מיראת רוכבי איש ר"ל גאות בני אדם² ותצפנם בסוכת. רחמיך מריב לשונות ומדבר גאווה וכו'. ולהתאמתות נבואתו אמ' כאלו נתקיים דברו (כג) ברוך ה' אשר הפליא חסדו לי בעיר מצור כלום³ כשהייתי נחפו ללכת ולברות. (כג) נגרותי מנגד עיניך ר"ל נגרותי³ כלום³ שתייתי חושב שאבדה נפשי ותקותי אכן שמעת קול תחנוני בשועי אליך. ואמ' על זה (כד) אהבו את ה' כל חסידיו כי אמונים נוצר ה' כלום⁴ הנאמנים בבריתו ובאחבתו והוא נוצרם לרגעים ומשלם על יתר עושה גאווה ר"ל על רוב גאותם. (כה) חזקו ויאמץ לבבכם וכו' כלום⁵ חזקו בעצמכם אתם המיחלים לה' והוא יאמץ לבבכם כי [לא]⁴ יכזיב חוללת מיחליו. זהו עקר פי' המזמור ואיפשר לפרשו על בני הגלות וכמדבר על שם כלם וישוכו דברי המזמור כלו יפה על זה כפי לשון הסהבר⁵ וצחות לשונו.

מזמור לב

(ה) לדוד משכיל וכו'. איפשר שנאמרה מלת משכיל על חיות שם לאחד מכלי חננון נקרא כן שהוא מקורר הכוחות השכליות כמו שידוע מחכמת הניגון שיש שם מיתרים על זה שעל ידם⁶ האדם מתעורר ונותן לב לדברים הנשמעים לקבלם ולחיטיב עצמו על ידם (45a) וכן⁷ המזמור נאמ' להדרכת בני האדם לדמדם ולהשכילם כאומרו (ה) אשכילך ואורך בדרך זו תלך ובפרט לחודיעם שאין לאדם להתיאש מן התשובה ואם גדל עונו. ויראה שהמזמור נאמ' בפרט על הוראת במחוזנו להיות עון בת שבע ושאר עונותיו נמחלים לרוכ תשובתו ואמ' על זה (ה) אשרי נשוי פשע וכסוי חטאה כלום⁸ אשרי מי שיקבל חב"ה תשובתו עד שנשא פשעו וכסה חטאתו שלא חשב לו עון עד שיענישהו עליו ושלשתם ר"ל נשוי פשע וכסוי עון ושלא יחשוב לו עון כלם כפל ענין במלות שונות. ובאה מלת נשוי כבעלי החי עם חיותו ראוי מבעלי הארץ וכמוהו ונשו את בליטתם (יחזק' דט כו). (ז) ואין ברוחו רמיה כלום⁹ כל זה אינו רק⁸ בהפלת התשובה שתהיה בלא שום רמיה. וקצת מפרשים כתבו שהזכיר

(1) פי' שתהיה מחסה עליהם ונראה שהמחבר יצר בנין הפעיל מן הפעל הזה אע"פ שאינו נמצא בתנ"ך וצריך לקרוא תחתה בפתח תת"ו כי בגול תת"ו הוא מבנין הקל והוראתו בקש ומצא מחסה. (2) זה כפי ראב"ע ורד"ק, אולם בכי"א יש חוספה, או סהתהברות כמו וירכמו את החשן זה כפירשיו. (3) אולי צ"ל נגרותי כמו שפי' רד"ק: נגרותי כמו נגרותי מענין גרזן. (4) לא חסר בכ"י. (5) אולי צ"ל המפרש כמו בסוף סו"ל. (6) בכ"י ידי וכי"א שעי' האדם ונותן (וחסר מ ת ע ו ר ר וגם ו ל ה י פ י ב). (7) בעמוד זה עשר שורות הראשונות משובששים הן וחשלמים מן הן כי"א. (8) בכי"א אלא.

שלוש מדות של צדיקים ואמ' תחלה נשוי פשע על אותו שהרכבה בעבירות ועשה תשובה ונמחל לו, וכמוי חטאה על מי שחטאיו מועטין ונבלעין בין חזכיות כאלו רוב חזכיות מכסים אותם, ולא יחשוב ה' לו עון שלא חטא חטא הראוי להענש עליו. ואיפשר לפרש נשוי פשע על המרדים, כמוי חטאה על השגגות, לא יחשוב ה' לו עון על חזרונות ר"ל הבאים מצד תוקף היצר⁽¹⁾ ולא ככוונת מרד ואמרו לא יחשוב ונו' שלא יחשבו לו חזרונות כדרך שאו"ל באחרון של יומא⁽²⁾ על מה שאמ' נושא עון ופשע וחטאה ר"ל שהזכיר הודון קודם חשגנה אמר משה להכ"ה רבונו של עולם בשעה שישראל חוטאים ועושים תשובה עשה להם זרונות כשגגות. ולי נראה שהזכיר כל חכמי האדם בארבע מדות והכוונה בכלם שבקת הפרד הנפש מגופו יהא נוחל העולם תבא בלא שום עונש ונשוי פשע אצלי ר"ל שקבל עונשו על עונותיו מלשון ישאו (אח) עונם (במדב' יח כג) אשרי אותו שקבל עונשו בעולם הזה על מה שחטא ואם הפליג בחטאיו והוא ענין פשע שהוא לשון כולל לפעמים (45b) מרד וזדון. וכמוי חטאה פי' שחטא בשגגה וקבל עיתים מעט עונש עד שלקלות⁽³⁾ העונש נעשה החטא כמכוסה ולא יחשב לו ה' עון הוא שלא חטא כלל במעשה אבל בהרחור ובמחשבה וזה ענין לא יחשב ה' לו עון כלום' שמתחשבה רעה אין חקב"ה מצרפה למעשה⁽⁴⁾ ואמר אח"כ ואין בידו רמיה והיא מרה רביעית ועל אותו שלא חטא אפילו במחשבתו. ואחר שהזכיר המדות דרך כלל החל⁽⁵⁾ בפרטי עצמו שאע"פ שהגדיל במחוננו להיות עונותיו נמחלים לזכות תפלתו וגודל תשובתו אמ' (ג) כי תחרשתי והוא כמו כאשר⁽⁶⁾ תחרשתי ע"ד כי תוליד בנים כלום' כשהייתי מחריש ומתירשל מזעק ומתתפלל⁽⁷⁾ על עונותי לפניך בלוי עצמי טרוב צרותי המקיפות אותי מכל צד ובשגגתי ודאנתי על אותן הצרות. (ד) כי יוסם ולידה ר"ל בלא הפסק היתה ידך⁽⁸⁾ מכבדת עלי דרעה עד שהיה לשדי והוא טוב השומן אשר באדם מלשון לשד השמן (במדב' יא ח) נהפך בחרבוני קיץ סלה ר"ל כעלי האילן המתיכשים בקיץ לרוב החום שיבשותם לעולם ר"ל שאינו חוזר לחיות. ומלת (ה) אודיעך לשון הוזה על זמן עובר כלום' כשהייתי מודיעך חטאתי ועוני לא כסיתי ואמרתי בעצמי לחודות על פשעי ולהתודות לפניך אתה ברחמך נשאת עון חטאתי ומסיכת עון לחטאתי דרך הפלגה כענין ארמת עפר (דני' יב) או עון כמו עונות⁽⁹⁾ כלום' קלקלת חטאתי. ואמ' אח"כ (ו) על זאת יתפלל כל חסיד אליך ר"ל כל הבא לשוב מחטאיו נקרא חסיד

(1) בכ"א יצרו. (2) זה נמצא בפרק שלישי דף לו ע"ב. (3) בכ"י שלקות.

(4) קידושין דף לט: (5) תחל חסר בכ"א. (6) בכ"י כמו אשר. (7) בכ"י ומתפלל. (8) בכ"י היתה ידי מכבדה עלי ובכ"א היתה ידי מכבדת עליהם.

(9) בכ"א ענות ול"ב שצ"ל עוות.

ע"ש סופו. ולעת מצוא פירושו לעת שימצא לבו שלם לשוב בכוונה שלימה ואמ' רק לשטף וכו' לא סוף דבר⁽¹⁾ שינצל בזה מסיתה אלא אמ' כשיבואו הצרות בעולם והוא הנמשל בשטף מים רבים, אליו לא יגיעו כלל, כך פירשתי (46^a) המפרשים ולי בו פי' אחר והוא שהורה שהתשובה לפעמים לא תפקיע תקונש מכל וכל אבל שיקל אותו ואמ' על זה על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא שימצאוהו הצרות שיוקל ענשו עד שלא יגיע עדיו שטף מים רבים והוא משל לתגבורת הצרות. וחזר לשבח האל⁽²⁾ על שכפר לו עונו ומצילו מצרותיו והוא אמרו (י) אתה סתר לי כלום' להיותי חוסה תחת כנפיך, ומצר תצרני ותסובכני תמיד רני פלט ר"ל שאומר לפניך תמיד על הצלתי תושבחות⁽³⁾ ותושבחות הנאמרות על הצלה נקראות רני פלט ואמ' על זה סלה כלום' שאני אזכיר לעולם הנסים והנפלאות וכל זמן היותי אשבח עליהם. וחזר להוכיח כל הנשטע אליו ואמ' (ח) אשכילך ואורך בדרך זו תלך איעצה עליך עיני כלום' השגחתי להוכיחך וחזר לדבר בלשון רבים על הכוונה היא בעצמה ואמ' (ט) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין וכבר פירשו זולתי⁽⁴⁾ כלום' לא תהיו כבהמה שאין בה תבונה ושארם צריך לבלום פיה כמתג ורסן כדי שלא תקרב לנשוק את הבא לרכוב עליה והוא ענין כל קרוב אליך ואין לה תבונה להוכיחה בדברים אבל אתם לא תהיו כן אבל הוסרו בדברים. ומתג ורסן לפי זה הוא ענין אחר ועדיו פירושו כמו פיו וכמהו המושביע בטוב עדיך (מזמ' קו). וי"מ אל תהיו וכו' שהמונעם מחזיק בנשיכתם הוא מונע מבחזק אבל יהיה הדבר המונע אתכם מחזיק מבפנים וגם לפי זה יהיה מתג ורסן ענין אחר. ואמנם אני ביארתי ענין הפסוק בחבור התשובה בדרך זה אל תהיו כסוס כפרד שאין המבוקש מהם נעשה מעצמם והמבוקש מהם הוא לילך הרוכב באמצעותם אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ואין הנהגתם בזה מעצמם אבל צריכים למנהיג אחר והוא המתג והרסן כי המתג יעירהו ללכת בהרגישו חדוד הברזל בכשרו והרסן יחזיק בו הרוכב וישיירנו בו ללכת בדרך ירצה אל אשר יחפוץ ימנו אם להימין או להשמאל וללא הנהגת הרוכב כרסן לא ילך בדרך המבוקש (46^b) וללא הנהגת המתג אולי לא ילך כלל אבל שיתקרב לרכבו ויעמידו והוא אמרו כל קרוב אליך ולפי פירושנו יהיה ענין מתג כלי הברזל אשר ברגלי הרוכב הנקראת בלשון רבו' מגפים כמו שוט לסוס ומתג לחמור שהוא דרכן הברזל התחוב בשבט עץ שדוקרים בו החמור ואינו ענין אחר עם רסן וביאור הענין שלא יהיו להם להצטרך למנהיג מחזק ולמקורר זולתם אבל שיהא מניעם מבפנים ר"ל שיהא שכלם מעוררם ומנהיגם. וגדולי הרבני⁽⁵⁾ פירשו עדיו לבלום כלום' שאפילו בשעת שאתה

(1) בכ"א לא די שינצל מסיתה אלא אמ' מצרות שהם נמשלות לשטף מים אליו וגו'.

(2) בכ"א עד שיכפר. (3) בכ"י בחושבחות. (4) ר' יונה בס' השרשים ע' עדה

ורד"ק. (5) גדולי הרבנים זה רש"י ז"ל ועיין פירושו במזמור זה.

בא ליפותו ולקשטו בקירוד ובקירצוף¹) אתה צריך כלום פיו שלא יקרב אליך ויזיקך כן לא תהיו אתם שונאים את הבאים להיטיב לכם בתוכחותם. ואמ' אח"כ (י) רבים מכאובים לרשע כלום' שבוטח ברוב חילו וממונו ואינו מכניע לבו לשרת לא, אך הבוטח בה' חסר יסובבנו ולכן אמ' (יב) שמתו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב כלום' שתשמחי אותם בהודיעכם לכם²) כן.

מזמור לג

זה המזמור נאמ' על נסים שארעו במלחמותיו והזכיר בו קצת נפלאות האל ית' ואמ' על זה (ה) רננו צדיקים כלום' שתשמחו ותגילו באל או ענינו שכל שיריהם יהיו בה' לא בדבר זולתו ואמ' לישירים נאווה תהלה כלום' לחכמים שמכירים נפלאות הבורא ונסיו יאות להלל לפניו. ואמ' (ג) הודו לה' בכנור עיש שהשירים היו נאמרים על כלי שיר ואמרו בנבל עשור הוא כמו בנבל ועשור עיד שמש ירח (חבק' ג יא) ועשור הוא כלי ניגון בעל עשרה יתרים. ואמ' (ג) שירו לו שיר חדש כלום' מוסף על השירים הרגילים בכל יום שירו לו שיר חדש בפרט כל נס ופלא שהוא עושה לכם, היטיבו נגן בתרועה כלום' בהמיה ובפירסום או הזכיר תרועה כשאר כלי השיר (ד) כי ישר דבר ה' כלום' כשחאל שולח דברו (472) וגזרתו על האדם הכל ביושר ומשפט וכל מעשהו כאמונה אין עול ואמ' (ה) אוהב צדקה ומשפט עם היות הצדקה מורה על ענין חסד כלום' שהמדה הטובה מרובה לפניו בהעביר מעט בקלות או להקל ענשם ר"ל עם היות אוהב משפט תתערב עמו לטובה ולכף זכות סדת הצדקה תמיד ובכוב בני אדם והוא ענין חסד ה' מלאה הארץ. ואחר שרמז על אמונה גמול ועונש הזכיר אמונה החדש שהיא יתר שכל האמונות נשענות עליו והוא אמרו (ו) בדבר ה' שמים נעשו ר"ל כרצונו וכן וברוח פיו כל צבאם רומז על המציאות אשר בתוך הגלגל המקיף. ואמ' (ז) כונם כנר מי הים כלום' אע"פ שמצד המבט היו המים ראויים להקיף הארץ היה היה מאמרו ית' יקו המים ותראה חיבשה וכנסם ופינה אותם לצד אחד והוא ענין נותן באוצרות תהומות כלום' כדבר שאדם מפנהו במקום נכון. ואמ' אח"כ (ח) ייראו מה' כל הארץ כלום' אחר שיאמין בחדוש העולם וגמול ועונש ימשך מזה שייראו מלפניו ויגורו ממנו ויכירו כי כל הכא בעולם הזה (ט) הוא אמר ויהי ואפי' ראהו נמשך הרבה לא יהיה נבוכ בזה אבל יכיר כי הוא צוה ויעמוד ומי שירצה לצאת מתחת גזירתו ברוב השתרלות אינו כלום אחר שהוא גזרת מאתו ית' והוא אמרו (י) ה' הפיר קצת גוים וכו'. ואיפשר שאמ' זה ג"כ על מלכותו

(8) בב"י וקירצוף ועיין פירש"י ביצה כג ע"א ובערוך. (9) אולי צריך להגיה

להם תחת לכם וכן דעת רד"ק שהרנינו פועל יוצא כמו ולב אלמנה ארנין איוב כט יג.

שהיה נמשך על פי האל על אף אויביו המשתדלים להעביר נחלתו והוא ענין
 (יא) עצת ה' וכו' מחשבות לבו וכו' ר"ל רצונו וכוונתו ולכן שבח המחזיקים
 באמונתו ואמר (יב) אשרי הגוי אשר ה' [אלהיו כלום] שאינם⁽¹⁾ עובדים
 לזולתו ושהאל בחרו לנחלה כענין את ה' האמרת תיום וז' האמירך תיום (רברים
 כו) וכן ואתם תהיו לי עם ואנכי אהיה לכם לאלהים⁽²⁾. וחזר לספר על אמונת
 השגחתו ית' בתחתונים והוא אמרו (יג) משמים הביט ה' ראה אה כל בני
 האדם כלום' שהשגיח על כל מעשיהם וכפל הענין במלות שונות והוא (47ב)
 אמרו (יד) מסכון שבתו השגיח על כל יושבי הארץ. וענין (טו) היוצר
 יחד לבם וי"ם בו כמו האוצר על דרך ואשליכחו בית ה' אל (בית)⁽⁸⁾ היוצר
 (זכר' יא יג) שהוא כמו האוצר כלום' שהאל גזו עמו באוצרותיו כל מחשבותיהם
 ומעשיהם ר"ל שהכל ידוע אצלו ידיעת כללית כמו שאז"ל וכלן נסקרי' במקירה
 אחת (ר"ה יח.). וי"ם בו לשון יוצר מסך ואין המכוון במלת יחד בשעה אחת
 אבל שהוא יצר את כלם אין מהם א' שלא יצרו ואחר שהוא יצרם על כל פנים
 ידע כל מחשבותיהם והוא כדרך היוצר עין הלא יביט הנומק און הלא ישמע
 (מזמ' צד) וחזר ג"כ לחודות בהאמנה שהכל מאתו וכשיצליח האדם במעשיו כי
 הכל מאתו ית' והוא אמרו (טז) אין המלך נושע ברב חיל כמו שנודע למלך
 אשור וגבור לא ינצל ברב כח כמו שנודע בגלית וכמה כדמות אלו. וכפל
 הענין באמרו (יז) שקר הסוס לחשועה אע"פ שרבה גבורתו וענין וברוב
 חילו פירושו ברוב כחו ושם על הסוס כלום' שהאל לא ימלט הרכבו ברוב כחו.
 וכל זה אמ' לעצמו שאינו תולה הצלחותיו והגברתו על אויביו על גבורתו ורוב
 חילו ובחירת מרכבותיו אבל הכל מאתו ית' והוא אמרו (יח) הנה עין ה' אל
 יראיו למיחלים לחסדו (יט) להציל מסות נפשם במלחמה ולחיותם
 ברעב ר"ל להצילם משאר המקרים והפגעים והזכיר א' מן הגדולים והמכריזים
 שבחם. ולייחס זאת האמונה לכל העם אמ' (כ) נפשנו חכתה לה' ולכן הוא
 עזרנו ומגננו הוא. ואמ' (כא) כי בו ישמח לבנו כי בשם קרשו בטחנו
 וסיים דבריו דרך תפלה (כב) יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך.

מזמור לד

(ה) לרוד בשנותו וכו'. זה המזמור נאמ' אחר שנפרד דוד מיהונתן וכתרו
 שניהם ברית וחזר לו יהונתן ודוד ברח לו לנוב ולקח משם לחם וחרב גלית וברה

(1) המוסגר חוספתי כי בכ"י הוא משובש לגמרי. (2) ויקרא כו יב: וחיותי לכם
 לאלהים ואתם תהיו לי לעם וכן ירמ' ז כג בסיגנון זה ואולי רצה המחבר לרמוז אל שמות ז
 ולקחתו אהכם לי לעם וחיותי לכם לאלהים או אל יחזקאל לו כח וחיותם לי לעם ואנכי אהיה
 לכם לאלהים. (3) בית המוסגר אינו וז' ואשליכחו כתוב שם ואשליך אותו.

לו לאכיש מלך גת ואמרו עבדי אכיש לאכיש הלא זה דבר מלך הארץ אשר יענו
 לו¹) במחולות הכה שאול באלפיו ודוד (48a) ברבבותיו ונתירא דוד ושנה טעמו
 לפניהם כמו שכחו' שם וישנה²) את טעמו בעיניהם ויתחולל בידם ויתו על דלתות
 השער וירד רירו על זקנו ואז הניחותו וברח לו למערת (עדרם) וחבר מוסור זה
 לתחלה ולהודאה. ולחפזת השבת חברו דרך אלפא-ביתא בראש כל פסוק ממנו
 אלא שכלל תח"א והוא' בפסוק א' ומ"ש לפני אבימלך ושם נאמ' אכיש תדע
 שכל מלכי פלשתים היו נקראים דרך כלל אבימלך אלא שאח"כ היה לכל א' שמו
 המיוחד לו וזה היה שמו המיוחד לו אכיש ולפעמים קורין לו אבימלך בשם כלל
 לכל המלכים אשר שם וכן הקנין בפרעה שכל מלכי מצרים היו נקראים [כך]
 דרך כלל ולכל אחד היה שמו המיוחד לו כמו שישק³) פרעה נכה פרעה חפרע.
 וענין שני טעמו הוא שהראה עצמו כשומה ואמרו ויגרשו וילך הוא
 שאמר אכיש חסר משוגעים אני כי תבאתם את זה להשתגע עלי חזה יכא אל
 ביתי ער שגירשו וברח לו והנה מוסור זה להודות לאל על נסו שארע לו ואמר
 (ג) אברכה את ה' בכל עת כלום' בלא חפסק או אפשר לפרש בכל עת
 שיארע לי גם אפי' כשהצלתי באה שלא בדרך כבוד. וכדש⁴) אמרו את הכל
 קשה יפה בעתו אפי' השמות חוי' לדוד בשנותו את טעמו וגו'. וכן קנין תהלתו
 בפי כלום' שכמה פעמים ימוככוני נסיו וחסדיו. (ג) בה' תתהלל נפשי כי כל
 החשוקה מאתו ולא מזולתו שהרי אלו חקר מלך גת עלי היה נודע לו מי אני
 ומה היי והיה מרגיש בתחבולותי⁵). ישמעו ענוים וישמחו בראותם השנחת
 האל על עבדו או הקנין מפני שהצלחתם תלויה [בן]⁶) ועל זה אמ' (7) גדלו לה'
 אתי כי יש להם חלק גדול בהצלחת. ואמ' (8) דרשתי את ה' וענני כלום'
 שבכלבו [היה דורש את האל]⁷) ית'. ומכל מגורותי הצילני כלום' ולא זו בלבד,
 ומ"ש (9) הביטו אליו ונהרו פירושו להודיע ולפרסם השנחתו כלום' כל אשר

1) זה לשון חפסוק (שיא כא יב): הלא זה דוד מלך הארץ הלא לזה יענו
 במחולות וגו' ועיין שם כפג שאמר אכיש אל שרי פלשתים הלא זה דוד עבד שאול
 מלך ישראל וגו'. (2) שם בפס' יד וישנו. (3) בכ"י שישך. (4) שרם מז' וה.
 5) וכן דעת רד"ק שכתב ג"כ „ולא חקר עלי' וזה תמוה לי מאד, האם אפשר
 לחשוב שלא ידע אכיש מי זה האיש הבורח אליו מארץ אחרת לחסות תחת כנפיו וכי
 דבר קל הוא לאיש בלי שם לנכרי בלתי נודע לבוא אל המלך וליחנות מסובו? לכן ניל שדורלא העלים
 מאכיש שהוא האיש שנצח את גלית ונלחם עם פלשתים ושהוא עכשיו בורח מפני שאול שונאו
 ורודפו ואכיש שמח שמחה רבה וקבלו בסבר פנים יפות על שנפרד גבור חיל כזה מעל עמו
 וחשב להחזיקו אצלו, אבל כשהכירו עבדיו את דוד ודברו עמו קשות שהכניס שונא פלשתים
 בצל קורתו תחת חיל דוד לירוא מפני אכיש שמא יחיה מוכרח ע"י פלשתים להרגו ולכן שנה
 את טעמו ונחלץ ואולי נתן לו אכיש עצה זו כי לאחר זמן בא דוד שנית אל אכיש עם אנשיו
 ויהן לו אכיש את קעילה וגו'. (6) בו ח' בכ"י. (7) המוסגר חסר בכ"י והוספתי
 ע"פ פי' רד"ק.

יביטו אליו וירצו לקראתו לעובדו בלב שלם אל יבושו מסברם וחוא ענין
 ופניהם אל יחפרו והיו שבמלת ופניהם (48b) יתירת כדרך כיום השלישי
 וישא אברהם את עיניו (ברא' כד ד). ואמ' על עצמו להיות לאות לכל מאמיני
 השגתו ית' ובעלי הכתחון (ו) זה עני קרא וה' שמע וכו'. ואמ' דרך כלל על
 הכוונה בו ית' שכלאך ה' (ח) חונה סביבם ויחלצם כלום' מצילים מצרותיהם
 ומפני שהאויבים חונים סביב האדם להרע לו אמ' דרך משל כאלו מלאך מקיף
 בינו וביניהם להצילו. ועל זה אמ' (ט) טעמו וראו ולשון טעם כזה הוא משל
 על ידיעה מושכלת כדרך שאומרים עיניכם יראו מי ברא אלו כלום' השתכלו
 וחקרו ולמדו היטב דרכי האמונה ואז יודע לכם כי טוב ה' ר"ל משגיח השגחה
 פרטית על דבקיו להצילם מיד כל שונא ולכן אשרי הגבר יחסה בו ולכן אמ'
 (י) יראו את ה' קדושו כלום' שייראו ממנו לכדו¹) ויהיה כל עמקם וכל רעיונם
 בו ית' ולא יבטחו בזולתו או בהשתדלותם ואז ידעו כי אין מחסור ליראיו
 והוא יכין להם בהצלחתם מאדיו מה שלא יוכלו הם בהשתדלות. ואמ' (יא) כפירים
 כלום' שהם שואגים ומחטירים והוא משל על הנלחמים תמיד לרמוס ולטרוף שהם
 לא יספיק להם עם שלהם ועם של זולתם אבל עכ כל זה רשו ורעבו ודורשי
 ה' הנוחרים מכל גזל וחטם ומכל הרומה להם לא יחסרו כל טוב. ואמ'
 (יב) לכו בנים שמעו לי כלום' הודרוו לשמוע לי ללכת אחר עצתי ואלמרכם
 יראת ה' כלום' באיוז הנהגה תניעכם יראת ה' והוא אמרו (יג) מי האיש החפץ
 חיים ר"ל חיי העולם הבא ואוהב ימים ר"ל שבחר בחייו²) לתכלית מכוונת
 וזהו לראות טוב כל' לראות בטובת בחירי האל. ואמ' דרך כלל על שלמות
 המדות המביא לזה (יד) נצור לשונך מרע וכו' (טו) סור מרע ועשה טוב
 וכו' וכיון בנצירת לשונו מרע כל ענייני לשון הרע וכל המדות הנמשכות אחריו
 וכדבור מרמה שאף הרבוב הטוב עם היות לבו מתחלף ומסתעף לדרך אחרת הוא
 רע וכלל בסור מרע כל מצות לא תעשה (49a) והנמשך אחריהם ובעשה טוב כל
 מצות עשה ובבקשת שלום ורדיפתו כלל כל דרכי המוסר והמעלה אף במה שלא
 חוזה בו או לא הוייב בו בפרטי התורה, ואח"כ אמ' שהאוחזים באלו הדרכים הם
 הצדיקים אשר (טז) עיני ה' ר"ל השגחתו עליהם ואזנו קשבת לשועתם ובהפך
 זה (יז) פני ה' וכעסו בעושי רע להכרית מארץ זכרם. ואמרו אח"כ (יח) צעקו
 וה' שמע איפשר שפירושו על עושי רע שאם ישובו ויצעקו תקובל תפלתם.
 והנכון שחוזר לצדיקים אע"פ שהפסיק ביניהם בפסוק פני ה' בעושי רע, מצאנו
 כמוהו ואף לאמתך תעשה כן (דברי' טו יז) שסמוך אל הרציעה וחוזר לענין
 הענקה שלמעלה מן הרציעה ואחרים כמוהו כמו שכתבנו בפרשה ראשונה של
 משלי. ולחפ"ג במדת הענוה והשפלת הרוח אמ' (יט) קרוב ה' לנשברי לב

(1) כ"י לברם. (2) בכ"י ואוהב ימים ר"ל ומי שהוא אוהב ימיו ר"ל שבחר בחייו.

לשמוע תפלתם והוא ענין ואת דכאי רוח יושיע ואמ' (כ) רבות רעות צדיק כלום' בהיות חאל מרדק אחריו למותו ומכלם יצילנו ה' כמאמר כי שבע יפול צדיק וקם (משלי כד טז) ואמ' (כא) שומר כל עצמותיו כלום' שעצמות הם מוסדות חנוף ואמ' שיסודותיו ורשיו לא ילקו בלקות הענפים והרשע תמותנו רעתו ורשעתו מיתה נצחית (כב) ושונאי צדיק יאשמו ר"ל יחרבו ויכלו כאחריתם¹) אבל הצדיקים אם ילכו בחבלי הצרות פודה ה' נפשם מכל צרה ולא יחרבו כאחריתם כל חוסים בו. וי"מ באמרו ולא יאשמו ולא יחזיקו עצמם כאשמים לבסוף כדרך עד אשר יאשמו יבקשו פני וכו' (יהושע ה טו).

מזמור לה

קצת מפרשים כתבו שזה המזמור אמ' גיכ בכרחו מפני שאול ולי נראה לפרשו על הגלות הארוך הזה והמשך המקראות נאות ונקשר לכל א' מב' הפירושים יפה כפי רצון המפרש. ואמ' (ה) ריבה ה' את יריבי כלום' כי אין בכחי להנצל מהם בזולת עזרתך. ואמ' (ז) החזק מגן וצנה כלום' כשאקחם אני להלחם תהיה יד גבורתך בעזרי עד שיודע לכל כי סאתך היה וידמה כאלו אתה עצמך החזקתה בהם. והרקת (49b) (ג) החנית והסגור הכוונה על הוצאתם, והפיל על החרב הלשון הראוי להאמר על התער להפלגה וענינו כמו הוצא או שלוף והסגור שם לכלי סחר וע"ש קרעו סגור הלכ²) נקרא כן³). ואמ' (ד) יבושו וכו' כלום' יבושו ממחשבתם וענין (ה) יהיו כסף לפני רוח ומלאך ה' רוחה נאמ' להפלגה כי המוץ דיו שיחית לפני רוח ואינו צריך רחייה באחריתו כקש עד שידחהו המלאך, המשל שהוא מבקש שיתגבר הוא על אויביו ויחלשו הם עד שיהיו לפניו כסוף לפני רוח ומלכד זה שתהיה יד ה' בהם ומהומתו תמהר ריצותם וכשלונם. וכן ענין (ו) יהי דרכם חשך וחלקלקות ומלאך ה' רודפם כלום' שיכשלו בהליכתם מעצמם ועם זה ומלאך ה' רודפם וענין חלקלקות נאמ' על מקומות חלקי שהרגל מועדת בהם. ואמ' (ז) כי חנם טמנו לי כלום' לא כחנם אני מקללם ולא בסבת רשע ורוע לב. ושחת רשתם סמוך כלום' מלכדת רשתם או איפשר שהם שני דברים כמו שחת ורשתם. ועל כן מדר מרה נגר מדה (ח) תבואהו שואה וכו' ורשתו אשר טמן תלכדו ומלת תבואהו חוזרת על הכלל או על כל א' מהם ואז (ט) נפשי תגיל בה' כלום' שיחא כל עסקי בעבודתו וגם (י) העצמות ר"ל חנוף יודו ויאמרו מי כמוך ופירשו בדרש מציל עני מחזק ממנו יצר טוב מיצר רע⁴) על דרך ילד מסכן

(1) כפי ר"ק אשם ושם יש להם ענין אחד. (2) להיכ בחושע יג והאקיע סגור לבם. (3) גיכ וי"מ סגור הדלת לקראתם שלא ישיגונו. (4) פסיקתא דף פ ע"ב ב"ר נד תנחומא ב' בשלח סי' ג.

וחכם וגו' כלום' שבהתעסק בעבודת האל לבר ינצל היצר הטוב מכף אויבי המלך המלך הגדול הטוב את העיר ר"ל היצר הרע⁽¹⁾ או הוא כפשוטו על חנצל החלש מיר החזק וכל עצמותי דרך הפלגה. ונקרא מלך כל בקמץ וקריאתו בלא חספ אבל בקמץ פשוט וחברו בקריא' זו כל אחי רש שנאזהו (משלי יט ג)⁽²⁾. ואמ' (יא) יקומו עידי חסם דים כלום' שהם מתאנים לי חסיד ושמים עלי עלילות להלחם עמי ושואלים לי מה שלא ידעתי ויקימו עלי עדי חסם ויותר יחכן זה על ענין הגלות (שחקרילו)⁽³⁾ עלינו כמה שלא ידענו ואנו מתפללים על שלוחם כמזל עלינו מאמרם הוי מתפלל בשלומה של מלכות. בעת (יג) חלותם ר"ל בעת צרותיהם ומלחמותיהם אנו (50a) מתענים בעבורם והם טוענים עלינו תאני⁽⁴⁾ עד שמהייבים לגפשונו ועל כן אמר ותפילתי על חיקי תשוב כלום' שתפלתו זכה ובנאמנות ולא כמחשבתם ומי יתן ותפלתו עליהם תשוב בחיננו. ואם נאמ' על אויבי דוד כפירושי הראשונים אולי זה על קצת פרטים דומים לאלו אירעוהו⁽⁵⁾, בזמנינו. וי"ם ותפילתי על חיקי תשוב כלום' שכל חיום אני חוזר ומתפלל. ואמ' (יד) כרע כאח לי התהלכתי כלום' אני מתהלך עמו בתם כאלו היה אח לי או רע נאמן, וכאבל אם קודר שחיתי בצרותיו ואמ' אבל אם ולא אבל אב פי' וזלתי⁽⁶⁾ מפני שהקטן מקבל מאמו הרבה חסדים ותענוגים יותר מאביו ולכן צערו יותר גדול עליה מהאב ולשיטה זו י"ם ג"כ שהתינוק הצריך לאמו נכרך הרבה על העדרה יותר מהאב ואין זה נכון ואצלי לפרש בשיטה זו כי אבלות האב יש לכן קצת נחמה בשמחתו על ירושתו אבל אבלות האם היא בלי שום נחמה. ולדעתי כמה שנמשכתי לפרש המזמור בענין הגלות יחס צרתו עליהם ועל אבירותו כאבל אם כלום' שאנו מכירים בה כחסד שמכיר חבן הטוב לאם כי חבן מכיר לאם הכנת חסדו והשלמת צורך גופו ולאב הכנת צירתו והשלמת צורך נפשו ואמ' שכשהוא רואה בצרתם הוא מתאנה וכואב ודואג כדאנת מי שאברהם ממנו הנהגתו והררכת צרכי חסדו, לא כמי שאברהם צורתו ושכלו כי זה אינו תהת הנהגתם, ואמ' (טו) ובצלעי שסחו ונאספו כלום' והם בהפך

(1) נדרים ל"ב: ומ' קחלת על הפס' ותמחבר כבר הכיאו בפתיחה. (2) וכן נסמן במסורה קטנה וכדעת המחבר כתבו ג"כ רד"ק במכלל ובמ"ש ששניהם יש לקראם בקמץ רחב ופועות הוא בידם כי הם סברו שק"ח אין יכול להיות אלא תחת אות בלתי מופעס (במחצו או במאיר) אבל בעלי המסורה לא חששו לזה כלל ולפעמים השמיכו גם חברות עם ק"ח מסבות מיוסדות כי הם שקראו שמות לתנועות והבדילו בין קמץ לפתח ר"ל שהצריכו לכשא זה בקמיות הפתח וזה בפתיחת הפה כמו שנוהגים⁽⁷⁾ האשכנזים והתימנים ואחרים והשוו ק"ח לקמץ, הם יכלו להשמיס גם חברות עם ק"ח ואין מקום לפועות במבטא והטעם שהניחו כל בלא מקף והטעימותו במרכא כשני הפסוקים האלה הוא שלא להטעים את המלים חסמונות לכל, וראה מה שכתבתי לעיל במזמור פז ול. (3) מלה זו נמחק, ונגרד לגמרי במכין. (4) מלשון תאנה הוא מבקש שופטים יד ד. (5) אולי צ"ל אירעוהו דומים לאלו בזמנינו. (6) עיין פי' רד"ק.

שכבאבי וצרחי שמחו ונאספו לראותה. ואמרו נאספו עלי נכים נ"ל לפרשו
 שאפי' אותם שארעו להם צרות וחללים עד שהם נכאים עליהם נאספים לראותי
 בצרתי ושוכחים צרותיהם לצרתי. ולא ידעתי פי' לא ידעתי למה ישנאנו כי
 או כמו ולא התבוננתי כלום' שבאים בפתע לרוב שמחתם עד כמעט לא התבוננתי
 בביאתם. וענין קרעו ולא דמו פי' זולתי¹) קרעו בשרי מרוב הכאבתם אותי
 ולא הרפו ידיהם מזה אבל תמיד כל היום לא יחשו. ולדעתי הוא נמשך למה
 שפירשנו בענין נכים כלום' שיש להם צרה גדולה עד שהולכים קרועים ואעפ"כ
 מרבים לעג בראותם צרתי כאילו לא חלו בהם ידי המקרה או הקונש. ואמ'
 (טז) בחנפי לעגי מעוג וחנפי לדעתי הוא שם מענין חנפה וזון ומעוג הוא תואר
 לדוצץ המופלג ואמ' שבתכלית הזדונות שכדברי הלוצץ המופלג ידברו עלי בלצון
 ושחוק וחריקת שן. ואמ' ה' (יז) כמה תראה כלום' עד סתי תסבול זה השיבה
 נפשי משואיהם ולדעתי השיבה מלשון שובה ונחת ושואיהם שם כמו שאונם
 וחטונם כלום' הניח נפשי מהמיתם. וכן חציל' מכפירים יחידתי ולחיות
 תכלית כוונתו על ביאורנו²) אל הצלת הנפש לכך אמ' נפשי ויחידתי. ועל זה אמ'
 (יח) אורך בקהל רב רומז על קבוצ קמים להפכם אל שפה ברורה. ואמרו
 (יט) אל ישמחו לי אויבי שקר פי' אל ישמחו עלי אותם שהם אויבי בשקר
 ר"ל בחנם או בטענת שקר שמשמים עלי וכן שונאי שיקרצו עין לזה להתנכל
 עלי תמיד (כ) כי לא שלום ידברו כמו לא יכלו דברו לשלום כלום' שאינם
 מוצאים בלכם שידברו עלי לשלום. ועל רגעי ארץ פי' נשכרי לב אשר בארץ
 ר"ל בני הגלות והוא מלשון קורי רגע וימאס (איוב ז ה). ואמ' שהם חושבים
 עליהם מרמות תמיד (כא) ומרחיבים פיהם למלמולנו ולצרותינו ואף בפיחם
 אינם יכולים להעלים אבל יגידו לכל שבחתם על שכרנו בכפל קול³) שמתה וחוא
 אמרו האח האח ושניהם לשון שמחה. וחפציג בתפלתו ואמ' (כב) ראית ה'
 וכו' (כג) והעירה מרת משפטין להענישם על מה שקשו לי ואם אני חטאתי
 (כד) שפטיני כצדקתך וכסדת רחמיך. ועל שאמ' תחלה אמרו האח האח אמ' עתה
 (כה) אל יאמרו בלכם האח נפשנו כלום' שאפי' בלכם לא יוכלו לשמוח בדבר
 על נפשנו או פירושו שאפי' בחוך לבם לא יאמרו האח נפשנו כלום' שחיי⁴)
 נפשנו על צרתם אבל (כו) יבושו וכו' והפגידים עלי פירושו הסגידים פי
 גאותם (כז) ושלום עבדו לשיטתנו נאמ' על כלל האומה כמו יעקב עברי. ואז
 תמלא האומה רנה בלא חפסק כאמרו (כח) ולשוני תהגה צדקך כל
 היום תהלתך.

(1) רמק ב' השרשים ע' קרע. (2) ביאורנו כך קראתי ואולי מלה אחרת כאן.

(3) בכי כל שמחה. (4) בכי שמחו.